

АРТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Замелюк М.І., Міліщук С.О.
Луцький педагогічний коледж

У статті представлено узагальнення проблеми творчої уяви дітей дошкільного віку; виділені ключові підходи щодо характеристики даного поняття в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Визначена сутність арт-педагогіки як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку, описується динаміка розвитку творчої уяви у дошкільному віці.

Ключові слова: арт-педагогіка, арт-терапія, освітній процес, творча уява, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Останнім часом в нашому суспільстві все гостріше постає питання про виховання творчої особистості. У зв'язку з цим виникає особлива потреба в вивченні розвитку творчих процесів і знаходження шляхів їх оптимізації.

В умовах, виходячи з мети Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Концепції Нової Української школи, Базового компоненту дошкільної освіти (2012), Закону України «Про дошкільну освіту», оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти та діючих програм розвитку дитини є розвиток особистості, здатної до самовизначення і самореалізації.

Сучасні тенденції в розвитку психолого-педагогічної науки і освітньої практики розглядають нові питання з проблеми вивчення розвитку уяви, зокрема, про індивідуальні особливості розвитку уяви, проявів індивідуальності дитини в її творчій діяльності.

Проблема розвитку уяви дитини дошкільного віку до сих пір є досить дискусійною. При розгляді уяви, можна погодитися з Е. Ільєнковим, що уява полягає в умінні «схоплювати» ціле з частин, в умінні на основі окремого натяку, тенденції будувати цілісний образ.

Досить розвинена уява дитини сприяє розвитку мислення, спостережливості, сприйняття, зв'язного мовлення, та вміння самостійно налаштуватися на ту чи іншу діяльність.

У дошкільному дитинстві відбувається загальний розвиток дитини. Необхідно збагачувати досвід дитини, щоб створити досить міцну основу для її творчої діяльності. Щоб більше дитина бачила, чула, що більше вона знає і засвоїла, що більшою кількістю елементів навколишньої дійсності вона оперує, то значимішою й продуктивнішою буде діяльність її творчої уяви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальну основу даної проблеми подають у своїх дослідженнях Л. Венгер, С. Волощук, М. Вовчик-Блакитна, О. Дяченко, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Кисельова, С. Кулачківська, І. Медведєва, В. Нургалаєв, М. Поддьяков, І. Тітов.

У науковому доробку науковців (С. Акішев, Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, О. Дронова, Т. Казакова, М. Киященко, В. Кучерова, С. Ласунова, В. Мухіна, Т. Постоян, М. Рибаківа, О. Ушакова, Л. Фесенко та ін.) містяться підходи до вивчення формування творчості в різних видах художньої діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень дає підстави твердити, що дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку уяви, зокрема, творчої.

Таким чином, є всі підстави вважати, що саме дошкільний вік є винятково важливим для формування і розвитку творчої уяви особистості. Водночас слід констатувати, що не всі аспекти формування і розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку вивчені достатньо широко і ґрунтовно.

Зокрема, поза увагою дослідників залишилися проблеми специфіки психолого-педагогічних умов розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку.

Головною метою цієї роботи є визначення теоретичних підходів до вивчення проблеми розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку засобами арт-педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження (Л. Виготського, В. Давидова, О. Дяченко, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна та ін.) показують, що уява виступає не тільки передумовою ефективного засвоєння навчального матеріалу, а й умовою творчого перетворення наявних у дітей знань, тобто в значній мірі визначає ефективність освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти.

Ігри, різноманітні різновиди художньої творчості, конструювання, творення казок активно розвивають творчу уяву. Саме дошкільний вік є сенситивним для розвитку творчої уяви. Цінність його в тому (це особливо важливо в дошкільному віці, де знань і досвіду ще мало), що він дозволяє приймати рішення і знаходити вихід з проблемної ситуації навіть за відсутності потрібної повноти знань, які необхідні для мислення.

Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, В. Кудрявцев, О. Кравцова у своїх дослідженнях довели, що центральним новоутворенням психічного розвитку старших дошкільників є саме уява.

Л. Виготський стверджує, що саме уява є центральним психологічним новоутворенням у дошкільному віці [2, с. 93]. Відповідно до цього, було виявлено чотири стадії розвитку уяви:

- 1) перехід від пасивної уяви до творчої;
- 2) творча уява характеризується таким процесом, як анімізм, або одухотворення предметів;
- 3) третя стадія характеризується грою. Ігри діляться на два типи: експериментальні (дають певні знання та пояснюють природу речей) та творчі (головна роль);

4) виникає романтична творчість (здебільшого даний етап складають образи).

Зауважимо, що значна увага науковців до значеної проблеми призвела до неоднозначності щодо розвитку уяви в період дошкільного віку.

Уява, як і всі інші психологічні функції здатна зазнавати змін орієнтуючись на вік та розвиток дитини. Виходячи із охарактеризованого розуміння даної проблеми, вчені (Д. Дьюї, У. Штерн) вважали, що уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого, інші (Л. Виготський, С. Рубінштейн, К. Ушинський) стверджували про відносність розвитку уяви у дітей, яку можна порівнювати лише з розвитком інших психічних процесів.

Отже, особливо значущим стає виявлення специфіки та розвитку творчої уяви в період дошкільного віку, який є найважливіший для закладання основ та передумов її розвитку.

В. Мухіна вважає, що початок розвитку уяви припадає на закінчення періоду раннього дитинства, коли у дитини з'являється символічна функція – заміщення одних предметів іншими. Подальший етап розвитку уяви відбувається в іграх [назва з екрану].

Окремі дослідники Р. Бернс, Д. Ельконін, В. Слободчиков першим етапом розвитку уяви вважають 2,5-3 роки, оскільки, в даному віці можна виділити уяву афективну та пізнавальну.

У контексті вище окреслених позицій дослідження підтверджують той факт, що спочатку в дитини є тільки пасивна уява, яка формується внаслідок копіювання дорослих.

Заслугою уваги думка М. Подьякова, що 4-6 років є сприятливим віком для формування і розвитку вмінь та навичок, які сприяють ознайомленню дітей з навколишнім середовищем, ознайомленню з предметами та явищами.

Конструктивною для нас є позиція В. Давидова щодо уяви, в якій вбачав не лише центральне психологічне новоутворення дошкільного віку, а й загальну властивість свідомості, погоджувався з тим, що її становлення утворює ключовий вектор психічного розвитку дитини. Науковець наголошував і на генетичному зв'язку продуктивної уяви з новоутвореннями подальших вікових періодів [6, с. 64].

Суттєвою для нас є позиція О. Дьяченко, яка довела, що дитяча уява в своєму розвитку підпорядкована тим самим законам, що й інші психічні процеси [3, с. 53].

Конструктивною в аспекті нашого дослідження вважаємо позицію Г.Костюка щодо важливої ролі уяви в розвитку здатності дитини розуміти те, що вона сприймає: щоб схопити ціле, розкрити в ньому певні ознаки, риси, властивості, треба вийти за межі безпосереднього споглядання [10, с. 20].

Аналізуючи роботи психологів вищезгаданих психологів можна виділити три основні етапи розвитку уяви в дітей: перший етап в розвитку уяви можна зарахувати до 2,5-3 років (відбувається розподіл уяви на пізнавальну та афектну); другий етап у розвитку уяви – вік 4-5 років (дитина спрямована на засвоєння норм, найперше соціальних, а також правил і зразків діяльності; рівень творчої уяви в цьому віці знижується); третій етап в розвитку уяви – вік 6-7 років (цілісний образ починає будуватися способом «включення»:

він як і раніше створюється на основі окремого елемента дійсності, але цей елемент починає посідати не центральне, а другорядне місце, стає окремою деталлю образу уяви) [4; 5].

Л. Виготський вважає, що цілком правомірно можна твердити, що початок розвитку дитячої уяви пов'язується із закінченням періоду раннього дитинства, коли дитина вперше демонструє здатність заміщати одні предмети іншими і використовувати одні предмети в ролі інших (символічна функція). В якому б віці не була дитина, «творча уява працює особливим чином, властивим саме цьому ступеню розвитку, на якому перебуває дитина» [2, с. 26].

Отже, розвиток уяви не є результатом прямого навчання. Воно обумовлено перетворюючою активністю дитини, що росте, і механізмами саморозвитку уяви: протилежною спрямованістю варіювання і моделювання елементів досвіду, схематизації і деталізації образів.

Як зазначає П. Каптерьов, що жвавість, повнота, яскравість уявлень дітей – результат не багато розвиненої уяви, а недостатнього розвитку всього психічного життя дітей порівняно з життям дорослого [5].

До засобів розвитку творчої уяви відносимо арт-педагогіку. Термін «арт-педагогіка» поки мало відомий в педагогічному середовищі. Проблема інтерпретації поняття «арт-педагогіка», перш за все, пов'язана зі значенням слова «арт», що прийшов із заходу (лат. – ARS, англ і франц – Art, італ – Арте), яке перекладається на українську мову як «мистецтво». Вона має єдині цілі із загальною педагогікою: допомогти дитині навчитися розуміти себе і жити в ладу разом з іншими людьми, пізнати навколишній світ за законами краси і моральності. Іншими словами, допомогти розвиватися особистості в її соціалізації та самореалізації.

Мета арт-педагогіки: пошук, розробка та впровадження засобів, методів і технологій, які сприяють більш якісному та ефективному навчанню і вихованню.

Суттєвою є позиція Н. Сергєєвої щодо основних напрямів арт-педагогічної діяльності (А-ПД):

- може бути рівноправним джерелом навчальної інформації своєрідним «голосом» у навчальному діалозі, що розповідає про душевні переживання іншої людини», «створювати поле найрізноманітніших асоціацій відчуттів думок;

- оптимізує умови педагогічної взаємодії, підсилює мимовільну та довільну увагу до творів мистецтва, попереджує перевтому, без напрути перемикає з одного темпу роботи на інший, полегшує розуміння і запам'ятовування освітнього матеріалу «за рахунок перекодування інформації логічно-вербальної на емоційно-образної модальності», забезпечуючи мотиваційну, емоційну та комунікативну готовність до сприйняття освітнього матеріалу;

- «арт-педагогічні засоби можуть стати в освітньому процесі джерелом неявної діагностики» психічного стану дітей та їх творчих здібностей [8].

Сутність артпедагогіки полягає у вихованні та навчанні, розвитку осіб засобами мистецтва, формування у них основ художньої культури і оволодінні практичними вміннями в різних видах художньої діяльності.

У арт-педагогіці вони спрямовані на:

- формування у дитини з проблемами потребами в розвитку естетичного ставлення до навколишнього засобами різних видів мистецтва;
- формування основ художньої культури, морально-естетичних якостей дітей з особливими потребами;
- оволодіння дитиною певними художніми засобами вираження, притаманними різним видам мистецтва, і відображення з їх допомогою своїх почуттів, свого ставлення до світу, своїх творчих задумів;
- забезпечення і задоволення особливих потреб у вихованні та навчанні осіб з «відхиленнями» засобами різних видів мистецтва;
- організацію корекційно-компенсуючої, корекційно-розвивальної роботи з дітьми, заснованої на їх посильній участі в різноманітних видах і формах художньо-творчої діяльності (художньо-мовленнєвої, музичної, образотворчої, декоративно-прикладної, театралізованої).

Все ширше в практиці сучасних педагогів використовується освітня діяльність із застосуванням прийомів і методів, що одержали назву «активні методи навчання» (при використанні яких навчальна діяльність носить творчий характер, формує пізнавальний інтерес і творче мислення) (методи арт-педагогіки), мета яких розвиток: уваги, пізнавальної активності, розумових процесів, творчих здібностей, рефлексії, креативності.

Слід зазначити, що на розвиток арт-педагогіки та її дидактичні функції мала вплив арт-терапія як вид психотерапії та психологічної корекції, заснованої на мистецтві та творчості.

Сутність арттерапії полягає в терапевтичній та корекційній дії мистецтва на суб'єкт і проявляється в реконструюванні психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, під зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створення нових позитивних переживань, народженні креативних потреб і способів їх задоволення. Існує безліч різних видів і напрямів терапії мистецтвом, які демонструє рис. 1.

В організації життєдіяльності дітей, керуючись принципом інтегрованого підходу, доцільно впроваджувати наступні види терапії:

Ізотерапія – використовується для створення позитивної мотивації, допомагає подолати страх дитини перед труднощами, допомагає створити ситуацію успіху і виховує почуття взаємодопомоги, взаємовиручки, використовуючи різні кольорні гами, різні матеріали для роботи, розвиває фантазію [7].

Музико-терапія – це особливий вид музичної діяльності, спрямований на профілактику, оздоровлення та корекцію різних психоемоційних, поведінкових відхилень засобами музичного мистецтва. Музика використовується як допоміжний засіб, основний вплив якої націлений на регуляцію психосоматичних і психоемоційних процесів дитини, корекцію особистісного розвитку [1].

Казкотерапія – взаємодія з дитиною на ціннісному рівні. Занурюючись в казку, діти та дорослі можуть накопичити сили, відкрити нові можливості для творчого конструктивного зміни реальної ситуації [7].

Драматерапія поєднує в собі елементи руху, музики, художнього мистецтва, літератури, гри. Вона допомагає розслабити тіло і душу, безболісно прищеплюючи дітям необхідні навички правильної поведінки. А також сприяє підвищенню самооцінки, здатності усвідомлювати свої відчуття і почуття [1].

Танцювальна рухова терапія застосовується в роботі з дітьми, що мають нестабільний емоційний стан, при порушенні міжособистісного взаємодії. Танцювальні рухи допомагають вивільнити стримувані емоції, створити позитивний настрій, розслабитися [9].

Сучасна арт-терапія – це пластичний, активний напрям, що розвивається, напрям, який постійно розширює сферу свого застосування. Методи арт-терапії пов'язують інтелект людини та її почуття, потребу в самореалізації, світ тілесний і світ духовний. Фантазуючи, дорослий і дитина можуть насолоджуватися самим процесом створення, вчитися моделювати способи ви-

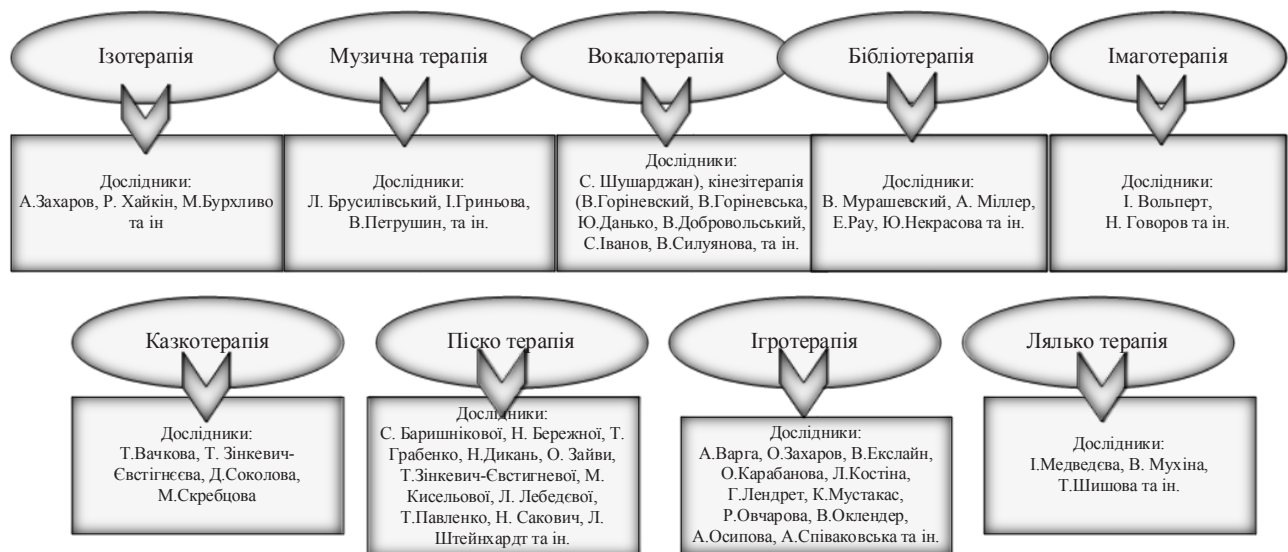

Рис. 1. Види і напрями арт-терапії у наукових студіях

Джерело: розроблено авторами

рішення складних життєвих ситуацій і переносити їх у реальність, застосовуючи нові соціальні навички налагодження взаємин.

Сутність арт-терапії полягає в тому, що почуття, які накопичуються в процесі спілкування з навколишнім середовищем, і пізнання власного організму людина робить предметом систематичного тренування, щоб впливати на свій психічний стан і організм в цілому. Психічна саморегуляція за допомогою арт-терапії спирається на важливий загальний принцип функціонування організму: постійний зворотний зв'язок, референтну сигналізацію центральної нервової системи про виконання фізіологічних процесів, а саме тренування почуття внутрішньої розкнутості, різкості, напруги, розслаблення та ін.

Арт-педагогіка має потужний потенціал, актуалізація якого дозволяє кардинально змінювати дидактичні підходи до процесу навчання, виховання, розвитку особистості, організації та реалізації спільної інтелектуальної та емоційно-художньої діяльності педагога і вихованця. Використання засобів арт-педагогіки дає можливість неформально реалізовувати процес інтеграції наукових і практичних знань, умінь, навичок в різних видах діяльності (мовної, пізнавальної, рухової, художньо естетичної та ін.).

Арт-терапія – це вільна творчість, із застосуванням різних методик, прийомів, матеріалів які допомагають виплеснути свої страхи, емоції, зня-

ти напругу, тривожність, створити власні зцілюють символи. Дитина може не говорити або може не визнавати свої проблеми, але при цьому ліпити, малювати. Через малюнок, гру, танець, музику арт-терапія дає вихід внутрішнім конфліктам, допомагає зрозуміти особливі почуття і переживання, і сприяє підвищенню самооцінки, допомагає у розвитку творчих здібностей, уяви, набуття естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей в цілому.

Таким чином, аналіз загальнонаукових підходів щодо характеристики застосування технологій арт-терапії в арт-педагогіці дозволяють стверджувати, що мистецтво розвиває особистість, розширює загальний і художній кругозір, реалізує пізнавальні інтереси дітей.

Висновки і пропозиції. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що на сьогоднішній день проблема розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку є одним з пріоритетних напрямків корекційно-розвиваючої роботи. Означена проблема вимагає докладного аналізу та впровадження отриманих результатів в практику, оскільки високий рівень розвитку творчої уяви забезпечує успішність розвитку інших пізнавальних процесів. Варто звернути увагу на те, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики, використання арт-педагогічних технологій у дошкільній освіті має потужний потенціал для творчого самовираження особистості.

Список літератури:

1. Артпедагогіка і арттерапія в спеціальній освіті: Підручник для вузів / Е.А. Медведєва, І.Ю. Левченко, Л.Н. Комісарова, Т.А. Добровольська. – М.: Академія, 2001. – 248 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Дьяченко О.М. Об основных направлениях развития воображения у детей / О.М. Дьяченко // Вопросы психологии. – 1988. – № 6. – С. 52-59.
4. Дьяченко О.М. О некоторых особенностях развития воображения у детей дошкольного возраста / О.М. Дьяченко, А.И. Кириллова // Вопросы психологии. – 1980. – № 2. – С. 107-114.
5. Каптерев П.Ф. О природе детей: Статьи, советы и рекомендации / Каптерев П.Ф. – М.: Карапуз, 2005. – 284 с.
6. Кудрявцев В.Т. Преемственность ступеней развивающего образования: замисел В.В. Давидова / В.Т. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 59-68.
7. Паршина Т.Б. Використання арт-терапевтичних засобів в роботі з дошкільнятами: методичний посібник / Т.Б. Паршина, Т.П. Корнеєва, Е.В. Лупанова. – Пенза, 2014. – 62 с.
8. Сергеева Н.Ю. Арт-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки будущего учителя: автореф. дис. на соискание научной степени доктора пед. наук: спец. 13.00.08 ; 13.00.01/ Наталья Юрьевна Сергеева. – Чебоксары, 2010. – 44 с.
9. Свистунова М. Різнокольорове дитинство. Ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія / М. Свистунова. – К.: Форум, 2016. – 192 с.
10. Шестирічки в школі: методич. реком. / упоряд. Т. Бишова, О. Кондратюк. – К., 2004. – С. 20.

Замелюк М.И., Милищук С.А.

Луцкий педагогический колледж

АРТ-ПЕДАГОГИКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ВОООБРАЖЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В статье представлены обобщения проблемы творческого воображения детей дошкольного возраста; выделены ключевые подходы к характеристике данного понятия в современных психолого-педагогических исследованиях. Определена сущность арт-педагогика как средства развития творческого воображения детей дошкольного возраста, описывается динамика развития творческого воображения в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: артпедагогика, арт-терапия, образовательный процесс, творческое воображение, дети дошкольного возраста.

Zameliuk M.I., Milishchuk S.O.

Lutsk Pedagogical College

ART-PEDAGOGY AS A DEVELOPMENT OF CREATIVE DESCRIPTION OF PRIMARY AGE CHILDREN

Summary

The article presents a generalization of the problem of creative imagination of children of preschool age. The main approaches to the characteristics of this concept in modern psychological and pedagogical research are highlighted. The essence of art-pedagogy as a mean of development of creative imagination of preschool age children is determined, dynamics of the development of creative imagination in preschool age is described.

Keywords: art-pedagogy, art-therapy, educational process, creative imagination, children of preschool age.